

PAPER DETAILS

TITLE: FAİZ DISINDAKİ GELİR KAYNAKLARININ BANKA PERFORMANSINA ETKİSİ: TÜRK
BANKACILIK ÖRNEĞİ

AUTHORS: Emel Aba Senbayram

PAGES: 509-540

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3653188>

	ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ ISSN: 1308-9196 / e-ISSN:1308-7363
	Yıl: 17 Sayı : 48 Aralık 2024
	Yayın Geliş Tarihi: 11.01.2024 Yayına Kabul Tarihi: 09.12.2024
	DOI Numarası: https://doi.org/10.14520/adyusbd.1418013
	Makale Türü: Araştırma Makalesi/Research Article Atıf/Citation: Aba Şenbayram, E. (2024). Faiz Dışındaki Gelir Kaynaklarının Banka Performansına Etkisi: Türk Bankacılık Örneği. <i>Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , (48), 509-540.

FAİZ DIŞINDAKİ GELİR KAYNAKLARININ BANKA PERFORMANSINA ETKİSİ: TÜRK BANKACILIK ÖRNEĞİ

Emel ABA ŞENBAYRAM*

Öz

Faiz ve faiz dışı gelirler, bankaların aracılık fonksiyonunun temel unsurunu oluşturmaktadır. Ancak teknolojik gelişmeler, rekabet koşulları, ürün ve hizmet çeşitliliği, maliyetler vb. gibi faktörler bankaları farklı gelir kaynaklarına yönlendirmektedir. Bu çalışma ile bankalarının faiz dışı gelirinin performansları üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında Türkiye’de faaliyet göstermekte olan ve Türk bankacılık sektörünün aktif toplamının % 87,8’ini oluşturan en büyük ilk on mevduat bankası örneklem olarak belirlenmiştir. Bankalara ait 2013-2023 dönem verilerinin ele alındığı araştırmada panel veri analizinden yararlanılmıştır. Analizler kapsamında bağımlı değişkenler için bankaların öz kaynak kârlılığı ile aktif kârlılığı tercih edilirken, bağımsız değişken olarak da bankaların net faiz dışı gelirler/toplam faaliyet gelirleri kullanılmıştır. Analizlerin etkinliğini arttırmak amacıyla toplam krediler / toplam aktifler, toplam öz sermaye / toplam aktifler, personel giderleri / toplam aktifler, toplam mevduatın logaritması ve kredilere uygulanan faiz oranı gibi bazı değişkenler de çalışmaya kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Analizler sonucunda bankaların faiz dışı gelirlerinin performanslarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Değişkenler arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilen bulgularda kontrol değişkenlerinden personel giderleri/toplam varlıklar değişkeninin bankaların aktif kârlılığı üzerinde bir etkisi bulunmadığı sonucuna

Dr. Öğr. Üyesi. Harran Üniversitesi, Süruç Meslek Yüksekokulu, Finans, Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, emel.aba@harran.edu.tr, Şanlıurfa/Türkiye.

ulaşılmıştır. Çalışma, alan yazındaki benzer çalışmaları tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte olup, kapsadığı dönem, örnekleme ve sonuçlarıyla literatüre güncel bulgular kazandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Faiz dışı gelir, finansal performans, bankacılık, panel veri analizi, Türkiye

THE EFFECT OF INCOME SOURCES NON-INTEREST ON BANK PERFORMANCE: TURKISH BANKING EXAMPLE

Abstract

Interest and non-interest income constitute basic element of intermediary function of banks. However, technological developments, competitive conditions, product and service diversity, costs, etc. factors like direct banks to different sources of income. This study aims to examine the effect of banks' non-interest income on performance. Within study, ten largest deposit banks operating in Türkiye and constituting 87.8% of the total assets of the Turkish banking sector were determined as samples. Panel data analysis was used in the research, which examined the 2013-2023 period data of banks. Within analyses, banks' equity profitability and asset profitability were preferred as dependent variables, while banks' net non-interest income/total operating income was used as the independent variable. In order to increase effectiveness the analyses, some variables such as total loans / total assets, total equity capital / total assets, personnel expenses / total assets, logarithm of total deposits and interest rate applied to loans were added to the study as control variables. As a result of the analysis, determined that the non-interest income positively affected performance. In the findings where a positive relationship was found between the variables, concluded that the personnel expenses/total assets variable, one of the control variables, didn'tt have effect on asset profitability.

Keywords: Non-interest income, financial performance, banking, panel data analysis, Türkiye.

1. GİRİŞ

Bankaların temel işlevi fon fazlası olan bireyler ile fon ihtiyacı olan bireyleri bir araya getirmek ve bu aracılık faaliyeti karşılığında getiri elde etmektir. Bu temel fonksiyonu ile ekonominin dinamik yapısında önemli rol oynayan bankalar,

ekonomik ve teknolojik gelişmeler neticesinde çeşitlenerek artan iş hacmi ve maliyetler karşısında, artı değer sağlayacak farklı çalışma alanlarına da yönelmektedirler. Küresel ekonomideki dalgalanmalar karşısında kâr marjlarında azalma yaşayan bankalar, geleneksel bankacılık hizmetlerinin haricinde, günün şartlarına ve ihtiyaçlarına cevap olabilecek müşteri odaklı bankacılık anlayışını benimsemektedirler.

Gerek yeni müşteri kazanımı gerekse de mevcut müşterilerin bankaya olan sadakatlerini devam ettirebilmesi adına bankalar ulusal ve uluslararası ölçekte sürekli rekabet durumundadırlar. Dolayısıyla bankalar geliştirdikleri veya yenilenerek servis ettikleri her türlü bankacılık hizmeti karşılığında getiri elde ederek gelir kaynaklarını arttırma eğilimi göstermektedirler. Genel çerçevede bankaların gelir ve gider kalemleri içerisinde gelirleri faiz gelirleri ve faiz dışı gelirler bankanın gelir unsurlarını, faiz giderleri ve faiz dışı gider kalemleri ise bankanın gider unsurlarını oluşturmaktadır. Söz konusu faiz gelirlerinin büyük çoğunluğunu kullandırılan kredilere karşılık alınan faiz gelirleri ve diğer bankalara verilen krediler ile menkul değer portföylerinden sağlanan faiz gelirleri oluşturmaktadır. BDDK (2021) faiz dışı gelirler olarak ifade edilen getir kaynaklarını, bankaların bilançolarında yer alan kredi kullanımı neticesinde talep edilen ücret ve komisyonlar, bankacılık hizmet gelirleri, alınan kâr payları, aktif satışından elde edilen gelirler ve kâr payı dışındaki diğer gelirler şeklinde sıralamaktadır.

Yüksek kâr potansiyeline paralel olarak yoğun rekabet ortamına sahip olan bankalar sektörde öne çıkabilmek adına performanslarını sürekli olarak değerlendirmek ve yukarı taşıma gayreti içerisinde olmak durumundadırlar. Performans ölçümü bankalara yönetsel kararların alınması noktasında iş performansına ilişkin gerekli bilgi akışını sağlarken, kârlılığı arttırmada belirleyici unsur olmaktadır. Bu noktadan hareketle dinamik finansal sistemin önemli bir

parçasını oluşturan bankaların ana faaliyet alanları dışındaki alternatif hizmetlere yönelmelerinin ve buradan sağladıkları getirinin mevcut performanslarına olan etkisinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda bankaların artan kârlarının ana kaynağını oluşturan faiz dışı gelirlerin performanslarını ne ölçüde etki ettiğini ve söz konusu etkinin Türk bankacılık sektörünün özelinde incelemek konuyu araştırmaya değer kılmaktadır.

Çalışma, literatürdeki benzer konuda yapılmış çalışmaları tamamlayıcı ve destekleyici nitelikte olup alan yazındaki benzer çalışmalardan farkı, kapsadığı dönem ve örnekleme olup literatüre güncel bulgular kazandırmaktadır. Analizler neticesinde elde edilen bulgular literatürdeki bir takım çalışma ile birbirini tamamlar ve destekler nitelikte iken bazı çalışma sonuçları ile de ters düşmektedir. Söz konusu uyum ve ayrışmalar çalışmanın yöntem bölümünde verilmektedir. Çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kriterlerine uygun olarak hazırlanmış olup etik kurul onayı gerektirmemektedir.

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Çalışma kapsamında yapılan alan yazın incelemesinde çok sayıda ampirik çalışmada Türk bankacılık sektörünün etkinlik, verimlilik ve üretkenliğine yönelik araştırmaların yapıldığına görülmektedir. (Ada vd.,2007; Kabak, 2021; Çelik, 2016; Güzel, 2023; Er ve Uysan, 2012; Ertuğrul vd., 2021; Beybur, 2021; Özhan, 2019; Türkmen vd., 2021; Sarıgül, 2023; Yılmaz, 2018; Bicil, 2021; Arslan vd., 2021; Hisar ve Tezergil, 2014; Alagöz ve Erkoçak, 2021; Sezal, 2020; Korkmazgöz ve Ege, 2020; Yetiz, 2021; Yağcılar ve Kalaycı, 2020; Berkman, 2022). Son yıllarda bankaların geleneksel bankacılık faaliyetlerinden farklı olarak faiz dışı gelirlere yönelmesi ile söz konusu bu yönelişin bankacılık performansı üzerindeki etkilerinin tespitine yönelik araştırmalar da yapılmıştır (Craigwell ve Maxwell, 2006; Uzun ve Berberoğlu 2019; Isshaq vd., 2019; Kara vd., 2021; Güleç ve Durmaz, 2021; Ataol ve Yazıcı, 2021; Phan vd, 2022). Güleç ve Duramaz (2020)

çalışmalarında Türk bankacılık sektöründeki bankaların faiz dışı gelir kalemleri arasında bulunan ücret ve komisyon gelirlerinin bankaların performansına olan etkisini araştırmaktadırlar. Bu kapsamda Türkiye’de faaliyet gösteren 8 bankanın 2003-2020 çeyreklik verileri dikkate alınarak oluşturulan modelde bankaların ücret ve komisyon gelirleri ile piyasa değerleri ve kârlılıkları arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Westerlund Eşbütünleşme ve Dumitrescuve Hurlin nedensellik analizlerinin kullanıldığı çalışmada uzun-kısa dönem ortalama grup tahmin sonuçları üretilmiştir. Analizler sonucunda bankaların kısa vadede ücret ve komisyon gelirlerine paralel olarak net kararında artış olduğunu ancak söz konusu bu artışın piyasa değerini yansımadığı sonucu elde edilmiştir. Öte yandan uzun vadede ise bankaların net kârı ve piyasa değerlerinde gözlemlenen düşüşün aksine faiz gelirlerine ağırlık veren bankaların net kârlarında ve piyasa değerlerinde artış yaşandığı yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Edirisuriya ve ark. (2015) ise çalışmalarında bankaların gelir çeşitlendirmesinin performanslarının yanı sıra ve borsa değerine olan etkisini de ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Bangladeş, Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka gibi dört Güney Asya ülkesinde borsada işlem gören kamu bankalarının 1999-2012 dönemleri arasındaki verileri incelenmiştir. Panel veri analizinin kullanıldığı çalışmada örneklem bankaların faiz getirisi sağlayan ürünlerde çeşitliliğe gitmeleri durumunda banka borsa değerinin ve ödeme gücünün arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışmada belirli bir noktadan sonra yapılan ürün çeşitlendirme faaliyetlerinin bankaların borsa değerleri ve ödeme gücü arasında negatif bir ilişkinin oluşturduğu vurgusu yapılmıştır. Kayran ve Kıyılar (2021) çalışmalarında 2010-2018 dönemleri arasında Türkiye’de faaliyet göstermekte olan 21 mevduat bankasının gelir kaynaklarında yapmış oldukları çeşitlendirmenin, performanslarına olan etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bağımsız değişken olarak gelir çeşitlendirme endeksi (HHI), bağımlı değişken olarak da aktif kârlılık (ROA) ve öz kaynak kârlılığının (ROE)

kullanıldığı çalışmada, banka performansına etkisi olduğu düşünülen aktif oranı, sermaye yeterlilik oranı, mevduat büyüme oranı, likidite oranı, kredi ve karşılık oranı ise kontrol değişkeni olarak belirlenmiştir. Örneklem bankaların 2012-2018 dönemi yıllık verilerinin panel veri regresyon analizi ile incelendiği çalışmada bankaların gelirlerinde yapmış oldukları çeşitlendirmenin mevcut bankacılık performanslarına olumlu yönde katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir ifade ile bankaların faiz gelirlerden faiz dışı gelirlere yönelmesi finansal performanslarını olumlu yönde etkilemektedir. Çelik Kaya ve ark. (2021) mevduat bankalarının faiz dışı gelirler kaynaklarının bankacılık performansına olan etkisi araştırdığı çalışmada Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ve bankacılık sektörünün aktif toplamının % 81,5'ini oluşturan 7 mevduat bankasının 2009Ç1-2020Ç3 dönemine ilişkin verilerini incelemiştir. Panel veri analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada faiz dışı gelirin bankaların aktif kârlılığını ve öz kaynak kârlılığını olumlu yönde etkilediği, net faiz marjını ise olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Özdemir (2015) ise bankaların aldıkları ücret ve komisyon gelirlerinin muhasebeleştirilmesi ve finansal performans göstergelerine olan etkisini tespit etmeyi amaçlamaktadır. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde bankaların ücret ve komisyon gelirlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin örneklerle yer verirken, bankaların ücret ve komisyon gelirleri ile faiz gelirleri ile ilişkili hesap kalemlerindeki trend değişimleri ve oransal değişimler de analiz etmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise ücret ve komisyon gelirlerinin bankaların finansal performans göstergelerine olan etkisini tespit etmek amacıyla Türkiye Bankalar Birliği'nin 2013 verilerine göre aktif büyüklük sıralamasındaki ilk 45 bankaya bilgiler incelenmiştir. Basit doğrusal regresyon modelinin kullanıldığı araştırma sonucunda Ataol ve Yazıcı (2021)'nin aksine bankaların faiz dışı gelirleri ile finansal performansları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ataol ve Yazıcı (2021) çalışmalarında Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan mevduat ve

katılım bankalarının faiz dışı gelirleri ile performansları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadırlar. Bankaların Ocak 2005- Haziran 2021 arası çeyrek dönemlerine ait verilerin incelendiği çalışmada değişkenlerin genel özelliklerinden hareketle birim kök testleri yapılmış ve VAR (vektör otoregresyon) modeli kapsamında etki tepki analizi ile varyans ayrıştırma faktörü analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde faiz dışı gelir kaynaklarının mevduat ve katılım bankalarının gerek aktif kârlılığı gerekse de öz sermaye kârlılığı üzerinde etkili olduğunu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada söz konusu bu etkileşimin faiz dışı gelir kalemlerinden kaynaklandığı ve mevduat bankalarında katılım bankalarına oranla çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Buna benzer karşılaştırmaların yapıldığı çalışmalardan biri Ahamed (2017)'de aittir. Çalışmada Hindistan'daki bankaların faiz dışı gelir faaliyetlerine doğru yönelişin kârlılıkları üzerindeki etkilerinin tespitini araştırırken söz konusu etkinin bankaların farklı varlık düzeylerine sahip banka grupları arasında karşılaştırma yapmayı amaçlamaktadır. Banka gruplarının varlık büyüklüklerine ve mülkiyet yapılarına göre ayrıldığı çalışmada, düşük varlık kapasitesine sahip bankaların gelir çeşitlendirmeleri neticesinde yüksek varlık kapasitesine sahip bankalara kıyasla daha fazla fayda sağladığını sonucuna ulaşılmıştır. Dinamik panel veri tahminlerinin uygulandığı çalışmada çeşitlendirme faaliyetlerinin desteklenmesinin özellikle daha düşük varlık kalitesine sahip bankalar için banka kârlılığını arttırma noktasında değer sağlayacağı önerilmiştir. Yudha ve arkadaşları (2017) Endonezya'daki yerli ve yabancı bankaların varlık getirilerini belirleyen faktörleri araştırırken banka grupları arasındaki farkları ortaya koymayı amaçlamaktadır. 2015 yılında BEI'de listelenen 228 yerli ve yabancı bankanın örneklem olarak belirlendiği çalışmada bankaların temerrüt kredilerinin, net faiz marjlarının, faiz dışı gelir ve kredi/mevduat oranlarının varlık getirisi üzerindeki etkileri incelenmiştir. Araştırma neticesinde elde edilen bulgulara belirtilen değişkenlerin bankaların varlık getirisi üzerinde negatif ve

önemli ölçüde etkili olduğu ve sonuçların yerli ve yabancı bankalar arasında farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Roberto ve Wibowo (2018) ise konuya farklı bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Çalışmada piyasa gücünün ve mülkiyet türünün bankaların gelir çeşitlendirmesi üzerindeki etkisini Malezya, Filipinler, Endonezya, Tayland ve Çin özelinde analizi amaçlanmaktadır. Bankaların kârlılık düzeyini dengelemek için gelir kaynaklarında çeşitlendirme yapmaları gerektiğine dikkat çeken çalışmada gelir çeşitlendirme yönteminin bankaların piyasa gücü etkileyen önemli bir faktör olduğunu vurgulanmaktadır. 2012-2016 döneminde faaliyette olan 80 bankaya ait verilerin kullanıldığı çalışmada Filipinler haricindeki diğer yerlerde bulunan bankalardan daha fazla faiz dışı gelir elde edenlerin daha yüksek piyasa gücüne sahip olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca bankaların, gelir çeşitliliği ile pazar gücü arasındaki ilişkiyi arttırma noktasında kamu mülkiyetinin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan Tayland dışındaki diğer yerlerde ise yabancı mülkiyetin gelir çeşitliliği ile pazar gücü arasındaki ilişkiyi artırdığı tespit edilmiştir. Aydemir ve ark. (2022) çalışmalarında Türkiye'deki konvansiyonel ve katılım bankaları arasında kârlılığı belirleyen faktörleri inceleyerek bu hususta bankalar arasındaki farkı ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda 2007-2018 dönemi çeyreklik veri setinin kullanıldığı çalışmada sabit etkili GMM analiz yöntemi kullanılmıştır. Konvansiyonel ve katılım bankacılığı karşılaştırılmasının yapıldığı çalışmada katılım bankalarının aktif ve sermaye kârlılıklarının konvansiyonel bankalara kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Mevduat faizi ve kâr payı oranları açısından incelendiğinde katılım bankalarının daha az ödeme yaptığı ancak konvansiyonel bankaların için komisyon ücreti gelirlerinin ise daha önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada özellikle kriz dönemlerinde katılım bankalarının geleneksel bankalara oranla daha yüksek performans sergiledikleri belirtilmektedir.

Faiz dışı gelirlerin bankaların risk yönetimi üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmaların yanı sıra (Atik 2019; Lee vd., 2014) faiz dışı gelirlerin krediler üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmalar da mevcuttur (Abefifar vd., 2018; Hunjra vd., 2020; Duru ve Dinçsoy, 2023). Köhler (2013) bankaların faiz dışı gelirlerinin olası risk senaryolarını arttırıp arttırmayacağı sorusundan hareketle hazırladığı çalışmada, konuyu Almanya’da faaliyet gösteren bankalar özelinde incelemektedir. Yatırım odaklı ve ticaret odaklı bankaların 2002-2010 dönemi içerisindeki verileri kullanılarak yapılan analizlerde bankalar arasındaki karşılaştırmaya da yer verilmektedir. Doğrusal regresyon tahmincinin kullanıldığı çalışmada faiz dışı gelirin risk senaryoları üzerindeki etkisinin örneklem bankaların faaliyet alanına bağlı olarak değişkenlik gösterdiği sonucu vurgulanmaktadır. Çalışma kapsamında yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular neticesinde kooperatif bankalarının ve diğer ticaret odaklı bankaların faiz dışı gelirlerini arttırma eğilimi istikrarlı bir şekilde artarken aynı yönelimin yatırım bankaları için söz konusu olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde faiz dışı gelir kaynaklarına ulaşmak için yapılan faaliyetlerin yatırım faaliyetlerine dayalı bankalar ile ticaret faaliyetlerine dayalı bankalar arasında birtakım farklılıklarının olduğu tespit edilmiştir. Yatırım odaklı faaliyet gösteren bankaların faiz dışı gelire yönelmeleri durumunda performanslarının sınırlanabileceği ifade edilen çalışmada söz konusu yönelimin bankaların faaliyet alanlarına göre farklı sonuçlar doğuracağı vurgulanmaktadır. Atik (2019) çalışmada Türk bankacılık sektöründeki 2002Ç4-2017Ç3 arasında faaliyet gösteren mevduat bankaların faiz gelirinden faiz dışı gelir kaynaklarına yönelişi ile ortaya çıkan çeşitlendirmenin bankaların gelir ve riski faktörleri üzerindeki etkisini ölçmeyi hedeflemektedir. Panel veri analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada bankaların faiz gelirinden faiz dışı gelire olan yönelişim yarattığı pozitif çeşitlendirme etkisinin bankacılık performansında artış sağlamadığı, gelir kaynağı sağlama noktasında gelişme göstermediği ve risk

faktörünü ise banka aleyhine etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışma, bankaların belirsiz ve sürekliliği olmayan faiz dışı gelir kaynaklarına ulaşmak için harcadıkları performansı temel faaliyet alanı olan faiz gelirine ağırlık vermeleri durumunda daha etkin ve verimli bir gelir yapısı elde edebilecekleri öngörmektedir. Hunjra ve arkadaşları ise çalışmalarında (2020) Pakistan, Sri Lanka, Hindistan ve Bangladeş gibi Güney Asya ülkelerinde faiz dışı gelirin bankaların riski üzerindeki etkisini incelemektedir. Bahsedilen ülkelerde faaliyet gösteren toplam 85 bankanın 2009-2018 dönemine ait veriler Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile analiz edilmiştir. Çalışma, Pakistan, Hindistan ve Bangladeş için faiz dışı kaynak gelirin ve banka riskini önemli ölçüde etkilediğini sonucuna ulaşırlken Sri Lanka için aksi bir sonuca ulaşılmıştır. Abefifar ve arkadaşları (2018) faiz dışı faaliyetlerin banka kredilendirmesi üzerindeki etkisini kredi kalitesi ve faiz farkı açısından incelemişlerdir. Örneklem olarak 6921 ABD ticari bankasının 2007: Q3 -2016: Q3 dönemine ait üç aylık verilerin kullanıldığı çalışmada faiz dışı faaliyetlerin banka kredi riski üzerinde olumsuz bir etkisinin olmadığını tespit edilmiştir. Çalışmada söz konusu durumun farklı varlık büyüklüğüne sahip bankalar için de geçerli olduğu vurgulanmıştır.

3. METODOLOJİ

3.1. Veri Seti

Araştırma kapsamında örneklem için Türkiye’de faaliyet gösteren ve bankacılık sektörünün aktif toplamının yüzde 87,8’ini oluşturan sektörün en büyük ölçekli ilk on mevduat bankası tercih edilmiştir. Katılım bankaları faizsizlik ilkesi, Kalkınma ve yatırım bankaları ise mevduat toplama fonksiyonunu gerçekleştirmemeleri nedeniyle çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Tablo 1 de Türkiye Bankalar Birliği’nin Mart 2023 verilerine göre çalışma kapsamına alınan mevduat bankaları ve bunlara ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1. Araştırma Kapsamındaki Bankalar

Sermaye	Banka	Ülke	Toplam Aktifler (Milyon TL)	Sektör Payları (Toplam Aktifler)
Kamusal Sermayeli	Halkbank	Türkiye	1.392.140	%10,6
	Ziraat Bankası	Türkiye	1.681.061	%17,6
	Vakıf Bankası	Türkiye	2.311.665	%12,8
Özel Sermayeli	Akbank	Türkiye	1.075.186	%8,2
	Türkiye İş Bankası	Türkiye	1.408.323	%10,7
	Yapı Kredi Bankası	Türkiye	1.108.094	%8,4
Yabancı Sermayeli	Garanti BBVA	İspanya	1.152.172	%8,8
	QNB Finansbank	Katar	601.755	%4,6
	Denizbank	Birleşik Arap Emirlikleri	526.295	%4,0
	TEB	Fransa	275.147	%2,1

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2023 Mart ayı itibarıyla bankacılık sektörünün %41’i kamu sermayeli bankalara ait iken söz konusu bankalar içerisinde en fazla pay %12,8 ile Vakıf Bankasına aittir. Ayrıca bankacılık sektörünün %27,3 ’ü özel sermayeli ve %19,5’i ise yabancı sermayeli bankalara ait olduğu görülmektedir.

Türkiye’de faaliyet göstermekte olan bankaların faiz dışı gelirlerinin bankacılık performanslarına olan etkisini incelemek amacıyla faaliyet dönemlerine ilişkin üçer aylık verileri kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan veriler, Türkiye Bankalar Birliği’nin resmî web sayfasından alınmıştır. Çalışma 2013 yılının dördüncü çeyreği ile 2023 yılının üçüncü çeyreği arasında kalan zaman dilimini kapsamaktadır.

Çalışmada zaman serisi "T" (2013Ç4-2023Ç3) ve yatay kesit "N" (10 adet banka) boyutunun bir arada olması sebebiyle araştırma yöntemi olarak panel veri analiz yönteminden yararlanılmıştır. Söz konusu analiz yönteminde zaman serisine sahip veri kesiti kullanılarak yatay kesit boyutunda yer alan değişkenler arasındaki

ilişki incelenmekte ve bunu yaparken de yatay kesit verilerini zaman serisi ile bağdaştırmaktadır. Bu noktadan hareketle değişkenler arasındaki ilişkinin panel veri analiz yöntemi çerçevesinde panel regresyon yöntemi ile analiz edilmesi uygun görülmektedir. Çalışmada kullanılan panel veri model aşağıda gösterilmektedir (Uzun ve Berberoğlu, 2019: 242).

$$Y_{it} = \alpha + \beta_{1it} X_{1it} + \dots + \beta_{kit} X_{kit} + e_{it} \quad (i=1,2,\dots,N) \quad (t=1,2,\dots,T)$$

Modelde bağımlı değişkeni Y, bağımsız değişkeni X, sabit terimi α , eğim katsayısını β , alt indisteki i değerini i, zamanı t ve hata terimini de e sembolü temsil etmektedir.

Literatürdeki benzer çalışmaların incelendiğinde birçoğunda performans ölçütü olarak aktif (varlık) kârlılığı (ROA) ve öz kaynak kârlılığının (ROE) tercih edildiği görülmüştür (Uzun ve Berberoğlu, 2019; Lepetit vd., 2008; Floreani vd., 2015; Elsas vd., 2010; Atik 2019). Bu noktadan hareketle çalışma kapsamında bankaların performans göstergelerini temsilen aktif kârlılığı (ROA) ve öz kaynak kârlılığı (ROE) rasyoları bağımlı değişkenler olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bağımsız değişkenini de faiz dışı gelir ölçütü olarak Net Faiz Dışı Gelir / Toplam Faaliyet Gelirleri oranı kullanılmıştır (Sawada, 2013; Brunnermier vd., 2020; Doğru, 2011). Ayrıca analizlerin etkinliğini arttırmak amacıyla literatüre paralel olarak bankaların performansları üzerinde etkili olan bazı değişkenler de çalışmaya kontrol değişkeni olarak eklenmiştir (Wang ve Lin 2018; Atik 2019; Çelik Kara vd. 2021). Kullanılan kontrol değişkenleri Toplam Öz Sermaye / Toplam Aktifler (TOTA), Toplam Krediler / Toplam Aktifler (TKTA), Kredilere Uygulanan Faiz Oranı (FO), Toplam Mevduatın Logaritması (LOGTM), Personel Giderleri / Toplam Aktifler (PGTA) şeklindedir. Çalışma kapsamında kullanılan tüm değişkenler ve bunlara ait bilgiler Tablo 2 'de yer almaktadır.

Tablo 2. Çalışma Kapsamındaki Değişkenler

Bağımlı Değişkenler	Aktif (Varlık) Kârlılığı	ROA
	Öz Kaynak Kârlılığı	ROE
Bağımsız Değişken	Net Faiz Dışı Gelir / Toplam Faaliyet Gelirleri	FDGTG
Kontrol Değişkenleri	Toplam Öz Sermaye / Toplam Aktifler	TOTA
	Toplam Krediler / Toplam Aktifler	TKTA
	Kredilere Uygulanan Faiz Oranı	FO
	Toplam Mevduatın Logaritması	LOGTM
	Personel Giderleri / Toplam Aktifler	PGTA

Hipotezler ve Ekonometrik Modeller

Çalışma kapsamında bankaların faiz dışı gelirlerinin finansal performansları üzerindeki etkisinin tespit etmek amacıyla iki hipotez oluşturulmuştur. Bunlar:

H₁: Faiz dışı gelir ölçüsü bankaların aktif kârlılığı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

H₂: Faiz dışı gelir ölçüsü bankaların öz kaynak kârlılığı üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir.

Bankaların faiz dışı gelirlerinin performanslarına olan etkisinin tespiti noktasından hareketle Tablo 2’de yer alan değişkenlerden oluşturulan modeller aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur;

$$\textbf{Model 1: } ROA_{it} = \alpha + \beta_1 (FDGTG)_{it} + \beta_2 (TOTA)_{it} + \beta_3 (TKTA)_{it} + \beta_4 (FO)_{it} + \beta_5 (LOGTM)_{it} + \beta_6 (PGTA)_{it} + e_{it} \quad (1)$$

$$\textbf{Model 2: } ROE_{it} = \alpha + \beta_1 (FDGTG)_{it} + \beta_2 (TOTA)_{it} + \beta_3 (TKTA)_{it} + \beta_4 (FO)_{it} + \beta_5 (LOGTM)_{it} + \beta_6 (PGTA)_{it} + e_{it} \quad (2)$$

Model 1’de bankaların Net Faiz Dışı Gelir / Toplam Faaliyet Gelirleri oranının aktif kârlılık üzerindeki etkisi test edilmektedir. Model 2’de ise bu kez Net Faiz Dışı Gelir / Toplam Faaliyet Gelirleri oranının bankaların öz kaynak kârlılığı üzerindeki etkisi test edilmektedir. Her iki model için Tablo 2’de ifade edilen bazı kontrol değişkenleri de ilave edilmiştir.

3.2. Yöntem

Araştırma kapsamında kullanılacak olan panel veri analizinde güvenilir ve tutarlı sonuçlar elde edilebilmesi için otokorelasyon, yatay kesit bağımlılığı, çoklu doğrusal bağlantı sorunu, serilerin durağanlığı ve değişen varyans gibi bazı varsayımların gözden geçirilmesi gerekmektedir. Sınanması gereken varsayımlardan çoklu doğrusal bağlantı sınamasında, araştırma kapsamına alınan bağımsız değişkenler arasındaki olası korelasyon probleminin tespiti amaçlanmaktadır. Söz konusu sınama için uygulanan bir diğer ölçüt ise Varyans Şişirme Faktör değerleridir (VIF <10). Araştırma kapsamında test edilen korelasyon ve varyans şişirme faktör sonuçları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Korelasyon ve VIF Analiz Sonuçları

	ROA	ROE	FDGTG	TOTA	TKTA	FO	LOGTM	PGTA	VIF
ROA	1	0,472	-0,381	0,363	-0,214	-0,211	-0,462	0,311	
ROE		1	0,056	0,158	-0,237	0,286	0,577	0,267	
FDGTG			1	0,402	0,383	-0,223	0,522	-0,442	1,27
TOTA				1	0,251	0,310	0,204	0,302	1,54
TKTA					1	0,152	0,655	0,403	1,15
FO						1	-0,415	0,253	1,38

LOGT M	1	0,331	1,41
PGTA		1	1,33

İlgili tabloda görüldüğü üzere modele dâhil edilen değişkenler arasındaki ilişkinin analizler için uygun olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile bağımsız değişkenler arasında yüksek korelasyon sorununun olmadığı belirlenmiştir.

Panel veri analizi çerçevesinde uygunluğu test edilmesi gereken diğer varsayımlar değişen varyans, yatay kesit bağımlılık ve otokorelasyon olup test sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır. Yatay kesit bağımlılık sonuçları hangi tür birim kök testinin uygulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bankaların performans göstergelerini temsil eden ROA ve ROE bağımlı değişkenlerin kendi aralarında ilişkili durumlarını ortaya koyan yatay kesit bağımlılığı varsayımı için Pesaran CD testi, otokorelasyon sorununun olup olmadığının tespiti için Wooldridge testi ve değişen varyans sorununun tespiti için de Modified Wald testi kullanılmıştır. Değişen varyans, yatay kesit bağımlılık ve otokorelasyon test sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Değişen Varyans, Yatay Kesit Bağımlılık ve Otokorelasyon Test Sonuçları

	ROA	ROE
Modified Wald p-değeri	0,0231 0,0011*	0,0713 0,0007*
Pesaran CD p-değeri	-1,208 0,0000*	1,407 0,0000*
Wooldridge p-değeri	2,351 0,0241*	2,522 0,0023*

Tablo 4'te görüldüğü üzere her iki modelde de yatay kesit bağımlılığı, otokorelasyon ve değişen varyans sorunu bulunmaktadır. Yatay kesit bağımlılığını ifade eden p değerlerinin %5 anlamlılık düzeyinin altında olması yatay kesit bağımlılığının olduğunu yani bankaların birindeki olası değişikliğin diğerini etkileyebileceğini ifade etmektedir. Ayrıca Wooldridge testi sonuçları p değerlerinin sırasıyla 0.0241 ve 0.0023 ($p < 0.05$) olması ile bağımlı değişkenler arasında otokorelasyon probleminin söz konusu olduğu tespit edilmiştir. Modified Wald test sonuçları ise her iki model için %5 anlamlılık düzeyinde ($p < 0.05$) değişen varyans sorununun olduğunu ifade etmektedir. Elde edilen test sonuçları birimler arasındaki korelasyonu sorununun göz ardı eden birinci nesil birim kök testleri yerine ikinci nesil testlerin uygulanması analizlerin tutarlılığı açısından daha uygun olacaktır. Yatay kesit bağımlılığının varlığı tercih edilecek test türünün belirlenmesinde dikkate alınan önemli bir unsuru oluşturmaktadır. Özellikle çapraz kesitsel birimler arasında bir ilişki söz konusu ikinci nesil birim kök testinin uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda “Yatay Kesit Genişletilmiş Im, Pesaran ve Shin (CIPS) Panel Birim Kök Testi” uygulanmıştır. Söz konusu test, birimler arası korelasyonu ortadan kaldırmak için ADF regresyonunun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş şeklini kullandığından dolayı “yatay kesit genişletilmiş Dickey Fuller (CADF)” olarak da ifade edilmektedir (Tatoğlu, 2013b, s. 223).

Tablo 5. Birim Kök Test Sonuçları

Yöntem	Değişkenler	t* istatistiği	p-değeri
CADF (T İstatistiği)	ROA	-16,2354	0,0085*
	ROE	-11,7356	0,0092*
	FDGTG	-12,0567	0,0307*

TOTA	-13,5690	0,0079*
TKTA	-11,4512	0,0000*
FO	-5,813	0,0000*
LOGTM	-9,3687	0,0011*
PGTA	10,241	0,0000*

* ($p < 0,10$)

Tablo 5'te takip edilebildiği gibi analiz kapsamında kullanılan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait verilerin seviyesinin durağan olduğu diğer bir ifade ile değişkenlerin birim kök içermedikleri tespit edilmiştir ($p < 0,10$).

2.3. Bulgular

Panel veri analizi çerçevesinde sınan varsayımların ardından uygun modelin tespiti yapılmalıdır. Panel veri analiz yöntemi ile belirlenen modellerde havuzlanmış model ile sabit etkiler ve rassal etkiler modelinden hangisinin veri seti için uygun model olduğunun tespiti için F testi, Breusch Pagan LM testi ve Hausman testleri kullanılmıştır. F testi, klasik model ile sabit etkiler modeli arasında sınama yaparken, LM testi klasik model ile rassal etkiler modeli arasında sınama yapmaktadır. F ve LM testleri sonucunda birim ve zaman etkilerinin belirlenmesinin ardından söz konusu etkilerin sabit veya rassal olduğu ile ilgili tespitin yapılabilmesi için ise Hausman testi uygulanmaktadır. Bahsedilen test sonuçları Tablo 6'da özetlenmektedir.

Tablo 6. F Testi, Breusch Pagan LM Testi ve Hausman Testi Sonuçları

<i>Model</i>	<i>F Testi</i>		<i>Breush Pagan LM Testi</i>		<i>Hausman Testi</i>
	Test	İstatistik	Test	İstatistik	
ROA	Birim	19,574 (0,000) *	Birim	43,551 (0,000) *	0,0019
	Zaman	67,152 (0,000) *	Zaman	141,563 (0,000) *	
	Birim ve Zaman	21,045 (0,000) *	Birim ve Zaman	32,445 (0,000) *	
ROE	Birim	39,133 (0,000) *	Birim	298,113 (0,000) *	0,0004
	Zaman	21,609 (0,000) *	Zaman	75,802 (0,000) *	
	Birim ve Zaman	83,800 (0,000) *	Birim ve Zaman	27,882 (0,000) *	

(p<0.05)

Tablo 6'da görüldüğü üzere her iki model için F ve LM test sonuçlarından klasik panel modelinin kullanılmasının uygun olmayacağını sonucuna ulaşılırken, Hausman testi sonuçlarına göre ise sabit etkili modelin kullanılmasının uygun olacağını belirtilmektedir.

Tablo 4 ve Tablo 6'daki veriler dikkate alındığında panel veri analizine göre kurulan modellerde test edilen varsayımlardan en az birinin olması durumunda tutarsızlık söz konusu olmamasına rağmen modelin etkinliği zedelenmektedir. Özellikler böyle değişen varyans ve otokorelasyon sorununun söz konusu olduğu modellerde değişen varyans ve otokorelasyona dirençli (robust) standart hatalar elde edilecek uygun yöntemlerle tahminler yapılmalıdır (Tatoğlu, 2013a, s. 241). Bu noktadan hareketle belirlenen modeller için sabit etkiler tahmincisi kullanılmıştır.

Optimal model tahmininin ardından ekonometrik varsayımların test edilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda heteroskedasite ve birimler arası korelasyon testleri uygulanmıştır. Heteroskedasite probleminin sinaması için Breusch-Pagan testi ve birimler arası korelasyon sinaması için ise Breusch-Godfrey/Wooldridge testi uygulanmıştır. Bahsedilen test sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Ekonometrik Varsayım Test Sonuçları

TESTLER		ROA	ROE
Heteroskedasite Sinaması	Breusch-Pagan Test	323,02 ($p<0,001$)	564,11 ($p<0,001$)
Birimler Arası Korelasyon Sinaması	Breusch-Godfrey/Wooldridge Test	198,13 ($p<0,001$)	278,34 ($p<0,001$)

İlgili tabloda görüldüğü üzere kurulan modeller için heteroskedasite ve birimler arası korelasyon problemleri söz konusudur. Bu durumda heteroskedasite ve birimler arası korelasyon problemlerini varlığı ve optimal model olarak sabit etkiler modelinin uygunluğu göz önünde bulundurularak Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) tarafından geliştirilen tahminci kullanılarak analiz gerçekleştirilmiştir. Arellano (1987), Froot (1989) ve Rogers (1993) Sabit Etkiler Tahmincisi ile tahmin edilen bir modelde değişen varyans ve otokorelasyonun birlikte söz konusu olması durumunda parametre tahminlerini değiştirmeyen ancak robust standart hatalar elde etmeye olanak tanıyan bir tahminci geliştirmişlerdir (Parlakıyıldız, 2015, s. 8). Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılarak gerçekleştirilen panel regresyon sonuçları Tablo 8 ‘de sunulmuştur.

Tablo 8. Modeller İçin Uygulanan Panel Regresyon Analiz Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Model 1 ROA Bağımlı Değişkeni			Model 2 ROE Bağımlı Değişkeni		
	Katsayı	t* istatistiği	p-değeri	Katsayı	t* istatistiği	p-değeri
FDGTG	-0,013 (0,003)	2,37*	0,007	0,047 (0,012)	2,24**	0,011
TOTA	0,015 (0,023)	-1,59**	0,042	0,0151 (0,045)	-1,75**	0,019
TKTA	-0,086 (0,041)	1,98*	<0,001	-0,104 (0,063)	2,32***	0,094
FO	0,004 (0,009)	-2,34**	0,065	0,127 (0,091)	-4,03	<0,001
LOGTM	-0,366 (0,037)	3,66**	0,012	-0,412 (0,039)	-1,33*	0,002
PGTA	0,102 (0,018)	-2,13	0,471	0,0311 (0,028)	3,12	0,134
R ²	0,4117			0,4028		
F Testi	119,07 (0,003)			107,48 (0,004)		
* %1, ** %5 ve *** %10 düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir. Dirençli (robust) standart hatalar parantez içerisinde belirtilmiştir.						

Ekonometrik analizine ilişkin nihai sonuçları özetleyen Tablo 8’de görüldüğü üzere faiz dışı gelirlerini ifade eden açıklayıcı değişkenin bankaların aktif kârlılığı üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğu görülmektedir ($p < 0,01$). Kontrol değişkenleri ile ilgili sonuçlara bakıldığında ise personel giderlerinin toplam varlıklara oranını ifade eden PGTA değişkenin bankaların aktif kârlılığı üzerinde bir etkisi olmadığı ancak diğer değişkenler için farklı anlamlılık düzeylerinde ve farklı yönlerde ilişki söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İlgili tabloda ifade edildiği gibi faiz dışı gelir düzeyinin bankaların öz kaynak kârlılığı üzerinde pozitif yönlü etkisi olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). Kontrol değişkenleri ile bankaların

öz kaynak kârlılığı arasındaki ilişki incelendiğinde ise yine her bir değişken için farklı anlamlılık düzeyleri ve farklı yönlerde ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmaya ilişkin bulgular H_1 ve H_2 'nin kabul edildiğini göstermektedir. Analizler neticesinde elde edilen sonuçlar alan yazındaki benzer çalışmalarla karşılaştırıldığında pek çok çalışma ile tutarlılık gösterirken (Ataol & Yazıcı, 2021; Kara vd. 2020; Minh & Tanh, 2020; Uzun & Berberoğlu, 2019) aksini savunan çalışmalara da rastlanmaktadır (Atik, 2019; Chen vd. 2017; Edirisuriya vd. 2015; Lee, 2014; Meng vd 2018; Özdemir, 2013; Sezal,2013). Bankaların faiz dışı gelirlerinin bankacılık performansına olumlu yönde etki ettiği ifade edilen çalışmalarda genel çerçevede düşük faiz oranları, küreselleşme, rekabet koşulları gibi faktörlerin bankaları kaynak arayışında sürüklediği ve bu sebeple bankaların faiz dışındaki gelir kaynaklarına yönelmelerinin bankacılık performansı için doğru hamlelerden birini oluşturduğu düşüncesi vurgulanmaktadır. Öte yandan söz konusu yönelişin bankacılık performansı açısından olumlu bir etki yaratmadığı ifade edilen çalışmalarda ise bankaların faiz dışı gelir sağlayacak faaliyetlere yönelmeleri onları artan risklere karşı savunmasız bırakacağı ve bu sebeple bankacılık sisteminde tehlike oluşturabileceği vurgulanmaktadır.

3. TARTIŞMA ve SONUÇ

2000'li yıllar itibariyle ekonomik krizler ve değişken faiz uygulamaları sebebiyle kâr maksimizasyonlarını sağlamak adına ana faaliyet alanları dışında farklı alanlarına yönelen bankalar, günümüzde küreselleşme, salgınlar, savaşlar, teknolojik gelişmeler neticesinde meydana gelen koşullar nedeniyle söz konusu yönelimlerine devam etmektedirler. Öte yandan sektördeki rekabet koşulları, bilinçli müşteri portföyü, kâr marjlarındaki azalma, ürün ve hizmet araçlarındaki artış gibi faktörler de bankaları faiz dışındaki farklı gelir kaynaklarına itmektedir. Faiz dışı gelirler, bankaların gelirlerini artırmak ve çeşitlendirmek adına yapılan

faaliyetler içerisinde önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bankaların faiz dışı gelirlerini arttırma gayreti, risk olgusunun iyi yönetilmesi ile hayat bulmaktadır. Şöyle ki bankaların gelir kaynaklarında çeşitlendirme yapması performans artışı sağlarken kârlılıkta istikrar sağlayarak riski minimize edebilecektir. Ancak bu noktada müşteri portföyünün iyi tanınması oldukça önemlidir. Zamanında ve ihtiyaca binaen sunulmayan ürün veya hizmet müşterilerin rakip bankalara geçmesine sebep olacaktır. Bu durumda bankaların mevcut müşterilerin istek ve ihtiyaçlarını karşılama gayretinde bulunması ve çağın gereklerini takip ederek sürekli gelişim içerisinde olması gerekirken yeni müşteri potansiyelini de dikkate almak durumundadır.

Küresel ekonomik aktivitelerin devamlılığı ve ülke ekonomisinde önemli rol oynayan bankaların faiz dışı gelirlerinin bankacılık performanslarında ne denli etkili olduğu düşüncesi alan yazında da birçok araştırmaya konu olmuştur. Söz konusu çalışmalarda faiz dışı gelirlerin bankacılık performansına etkisine yönelik net bir fikir birliği bulunmamaktadır. Ancak genel çerçevede faiz dışı gelirlerin bankacılık performansı üzerinde olumlu etkiler oluşturabilmesi, bankaların faiz dışı gelirleri ve olası riskleri doğru yönetebilme kabiliyetine bağlı olduğu söylenebilir.

Faiz dışı gelirlerin performansa olan etkisinin Türkiye özelinde incelendiği bu çalışmada ulaşılan bulgular, faiz dışı gelirin bankaların performanslarını pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Diğer bir ifade ile Türkiye’de 2013Ç4-2023Ç3 döneminde faaliyet gösteren en büyük on mevduat bankasının faiz dışı gelirlerinin özkaynak kârlılıklarını ve aktif kârlılıklarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Analiz sonuçlarının alan yazındaki diğer çalışmalarla örtüşen ve ayrışan yönleri bulunmaktadır. Bankaların faiz dışında gelir sağlayan kaynaklara yönelmelerinin bankacılık performansını ve dolayısıyla bankacılık sistemine olumlu yönde etki ettiğini savunan çalışmalar olduğu kadar aksi yönde

sonuçlar elde eden çalışmalarda bulunmaktadır. Söz konusu ikilemin, çalışmaların yapıldığı dönem, bankacılık sistem, ülkelerin gelişmişlik düzeyi, mevcut ekonomik koşullar, banka türleri gibi değişkenlerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Bankalarda faiz dışı gelirlere yönelişin mevcut ekonomik ve rekabet koşullarının bir sonucu olduğu düşünüldüğünde söz konusu gelirlerin müşteri potansiyeline paralel olarak orta ve uzun vadede banka performansına olumlu etki edeceği muhtemeldir. Ancak bu durumun müşteri sadakati ve müşteri hacmindeki artışla mümkün olduğunu belirtmek gerekmektedir. Diğer bir ifade ile bankaların faiz dışı gelirlerini arttırmak adına masraf ve komisyon kalemlerine ağırlık vermeleri zaman içerisinde müşteri kayıplarına neden olabilecektir. Dolayısıyla bu noktada faiz dışı getiriler ile rekabet koşulları arasında kurulacak denge ile olası kötü senaryolar minimize edilebilecektir. Öte yandan bankaların faiz dışındaki gelirlerini arttırma gayreti, onları asıl faaliyet alanlarından uzaklaştırabilecektir ancak yeni hizmet ve ürün geliştirme faaliyetleri bankanın mevcut rekabet ve ekonomik koşullara karşı güncel tutacaktır.

Yapılacak çalışmalarda, farklı ülkelerde faaliyet gösteren ve aynı zamanda farklı yapılara sahip bankaların (mevduat bankası- katılım bankası) faiz dışı gelirlere yönelişlerinin performanslarına olan etkisi incelenerek karşılaştırma yapılması önerilebilir.

Çıkar Çatışması Bildirimi:

Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek/Finansman Bilgileri:

Makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayınlanması için herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

Etik Kurul Kararı:

Bu araştırma için etik kurul kararına ihtiyaç bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abedifar, P., Molyneux, P. ve Tarazi, A. (2018). "Non-Interest Income and Bank Lending", *Bankacılık ve Finans Dergisi*, 87, 411-426.
- Ada, S., Öncü, S., & Aktaş, R. (2007). "Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 14(1), 247-266.
- Ahamed, M. M. (2017). "Asset Quality, Non-Interest Income, and Bank Profitability: Evidence From Indian Banks", *Economic Modelling*, 63, 1-14.
- Akhisar, İ., & Tezergil, S. (2014). "Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk Sigorta Sektörü Uygulaması", *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 5(10). <https://doi.org/10.14784/JFRS.2014104496>
- Alagöz, A., & Erkoçak, H. E. (2021). "Kurumsal Yönetim İlkelerine Uyum Dereceleri ile Firma Karlılığı Arasındaki İlişki: BIST Kurumsal Yönetim Endeksi (XKURY) Bankacılık ve Sanayi Sektöründe Faaliyet Gösteren

- Firmaların Karşılaştırmalı Analizi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (91), 119-144. <https://doi.org/10.25095/mufad.843155>
- Arslan, Z. & Göçmen Yağcılar, G. (2021). “Türk Bankacılık Sektöründe Performansın Belirleyicileri”, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3), 2111-2131.
- Ataol, C. & Yazıcı, M. (2021). “Mevduat ve Katılım Bankalarında Faiz Dışı Gelirler ile Banka Performansı İlişkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Çalışma”, *Bankacılar Dergisi*, 119: 61-77.
- Atik, M. (2019). “Türk Bankacılık Sektöründeki Faiz Dışı Gelirlerin Banka Geliri ve Riski Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesi”, *Muhasebe ve Finansman Dergisi* 81:271- 292.
- Aydemir, R., Kadioğlu, M.K. & Övenç G. (2022).” Türkiye’deki Konvansiyonel ve Katılım Bankacılığının Karşılaştırmalı Analizi: Ücret ve Komisyon Gelirleri, Mevduat Faizleri ve Kârlılık”, *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 8(1): 78-105.
- Beybur, M. (2021). “Covid-19'un Türk Bankacılık Sektöründeki Mevduat ve Katılım Bankalarının Karlılık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi”, *Third Sector Social Economic Review*, 56(4), 2627-2646.
- Berkman, A. N. (2022). “Bankaların Uyguladıkları Risk Yönetim Tekniklerinin Banka Performansı Üzerindeki Etkisi: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar Üzerine Bir İnceleme”, *Politik Ekonomik Kuram*, 6(2), 229-252. <https://doi.org/10.30586/pek.1073544>
- Bicil, İ. (2021). “Covid-19 Pandemi Sürecinde Türk Bankacılık Sistemindeki Mevduat Bankalarının Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişimler”, *Journal of Management and Economics Research*, 19(4), 349-361. <https://doi.org/10.11611/yead.1011746>

- Brunnermeier, M., Dong, G. N. & Palia D. (2020). "Banks' Noninterest Income and Systemic Risk", *The Review of Corporate Finance Studies* 9: 229-255.
- Chen, C., Huang, Y. & Zhang T. (2017). "Non-interest Income, Trading, and Bank Risk", *Journal of Financial Services Research* 51: 19-53.
- Craigwell, R., & Maxwell, C. (2006). "Non-Interest Income And Financial Performance At Commercial Banks in Barbados", *Savings and Development*, 309-328.
- Çelik Kara, A., Babuşçu, Ş. & Hazar A. (2021). "Türkiye'deki Büyük Ölçekli Mevduat Bankalarında Faiz Dışı Gelirlerin Banka Performansına Etkisi", *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (1): 62-72.
- Duğru, M., & Dinçsoy, E. E. (2023). "Faiz Gelirlerinin ve Faiz Dışı Gelirlerin Banka Kredileri Üzerindeki Etkisinin Var Modelii ile Analizi", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(Özel Sayı), 515-538.
- Edirisuriya, P., Gunasekarage, A. & Dempsey M. (2015). "Bank Diversification, Performance and Stock Market Response: Evidence From Listed Public Banks in South Asian Countries", *Journal of Asian Economics*, 41: 69-85.
- Elsas, R. A Hackethal, A. & Holzhauser M. (2010). "The Anatomy of Bank Diversification", *Journal of Banking and Finance*, 34: 1274–1287.
- Er, B., & Uysal, M. (2012). "Türkiye'deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4), 365-387.
- Ertuğrul, H., Özün, A. & Kartal, M.T. (2021). "Blokzincir Teknolojisinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri: Halka Açık Mevduat Bankalarının Maddi Özsermaye Karlılığı Üzerine Bir İnceleme", *İktisadî Araştırmalar Vakfı İktisadi İşletmesi Yayınları*, 6

- Floreani, J., Paltrinieri, A., Polato, M. & Pichler M. (2015). "Credit Quality, Bank Provisioning and Systematic Risk in Banking Business", *Bank Risk, Governance And Regulation*, 1 (34).
- Göçmen Yağcılar, G., & Kalaycı, Ş. (2020). "Türk Bankacılık Sektöründe Net Faiz Marjının Mikro-Belirleyicileri: Küresel Mali Krizin Etkileri", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 7-34.
- Güleç, T. C., & Duramaz, S. (2020). "Türk Bankacılık Sektöründe Değişen Kar Yapısının Analizi: Ücret ve Komisyon Gelirlerine Yönelimin Bankaların Performansına Etkisi", *Third Sector Social Economic Review*, 55(4), 3023-3036.
- Güzel, A. (2023). "Bankalarda Kârlılık Yakınsamasının Modellenmesi ve Tahmini: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Analiz", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (65), 47-56. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1267712>
- Hunjra, A. I., Zureigat, Q., Tayachi, T., & Mehmood, R. (2020). "Impact of Non-Interest Income And Revenue Concentration on Bank Risk in South Asia", *Banks and Bank Systems*, 15 (4), 15-25.
- Isshaq, Z., Amoah, B., & Appiah-Gyamrah, I. (2019). "Non-Interest Income, Risk and Bank Performance", *Global Business Review*, 20(3), 595-612.
- Kabak, H. (2021). "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Sonrasında Kamu Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) ile Değerlendirilmesi", *Bankacılar Dergisi*, 32(116), 81-103.
- Korkmazgöz, Ç., & Ege, İ. (2020). "Finansal Teknolojilerin Türk Bankacılık Sektörünün Finansal Performansına Etkisi: Mobil Bankacılık Üzerine Uygulama", *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 106-125.

- Kayran, O. & Kıyılar M. (2021) "Türkiye'deki Mevduat Bankalarına Yönelik Bir Araştırma: Bankalarda Gelir Çeşitlendirmesinin Performans Üzerine Etkileri", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2):419-439.
- Lee, C. C., Yang, S. J., & Chang, C. H. (2014). "Non-Interest Income, Profitability, And Risk in Banking Industry: A Cross-Country Analysis", *The North American Journal of Economics and Finance*, 27, 48-67.
- Lepetit, L., Nys, E. Rous, P. & Tarzi A. (2008), "Bank income Structure and Risk: An Empirical Analysis of European Banks", *Journal of Banking And Finance*, 32: 1452–1467.
- Meng, X., Cavoli, T., & Deng, X. (2018), "Determinants of Income Diversification: Evidence from Chinese Banks", *Applied Economics*, 50 (17): 1934-1951.
- Minh, S., & Thanh, T. (2020), "Analysis of the Impact from Non-interest Income to the Operational Efficiency of Commercial Banks in Vietnam", *Management Science Letters* 10: 455-462.
- Özhan, M. (2019). "2008 Krizi Sonrasında Küresel Finansal Krizler ve Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri", *Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences (JOSHAS)*
- Parlakıyıldız, F. M. (2015), "Makro Ekonomik ve Politik İstikrarsızlığın Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Latin Amerika Örneği", *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2): 1-11.
- Phan, T. T. H., Pham, A. H. T., Le, H. A., & Lam, T. B. N. (2022). "The Impact of Non-Interest Income on The Performance of Commercial Banks in The ASEAN Region", *Journal of Risk and Financial Management*, 16(1), 18.
- Robertho, V., & Wibowo, B. (2018), "Market Power, Types of Ownership and Bank Income Diversification: Cases of Asian Countries", *Jurnal Dinamika Manajemen*, 9(1):12-22.

- Özdemir, O. (2015). "Bankaların Ücret ve Komisyon Gelirlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Göstergelere Etkisi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (67):55-70.
- Sarıgül, H. (2023). "Entelektüel Sermayenin Ticari Bankalarda Kârlılığa Etkisi: Türk Bankacılık Sektöründen Kanıtlar", *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (98), 43-62. <https://doi.org/10.25095/mufad.1245202>
- Sezal, L. (2020). "2018 Ağustos Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi", *Journal of Economics and Research*, 1(1), 17-32.
- Tatoğlu, F. Y. (2013a). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Tatoğlu, F. Y. (2013b). *İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Türkmen, N. C., Üçay, M., & Uzan, H. (2021). "Türk Bankacılık Sektörünün Krizler ve Pandemi ile İmtihani: 1990- 2020 Dönemi Karlılık Analizi", *Journal of Business and Trade*, 2(2), 83-101.
- Uzun, U., & Berberoğlu M. (2019), "Faiz Dışı Gelirlerin Banka Performansına Etkisi. Türkiye Örneği", *Journal of Bussiness Research-TURK*, 11(1): 239-248.
- Yetiz, F. (2021). "COVID-19 Pandemi Sürecinin Türk Bankacılık Sektörü Çalışanlarına ve Müşterilerine Etkileri: Swot Analizi", *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi* (22), 109-117. <https://doi.org/10.31590/ejosat.835792>
- Yudha, A., Chabachib, M. & Pangestuti, I. R. D. (2018). "Analysis Of The Effect Of Npl, Npm, Non Interest Income, And Ldr Toward Roa With Size As Control Variables (Differences Study on Domestic and Foreign Banks Listed on BEI Period 2010-2015)," *Jurnal Bisnis Strategi*, 26(2):100-113. <https://doi.org/10.14710/jbs.26.2.100-113>

Wooldridge, J. F. (2013). *Ekonometriye Giriş: Modern Yaklaşım*, Çev. Ebru Çağlayan Akay. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Banks are moving beyond the traditional banking approach due to reasons such as technological developments, competition, costs and narrowing profit margins. Today, banks strive to keep up with sectoral developments while serving their customers with a wide range of services and products. The increase in product and service diversity allows the interest income from traditional banking activities to increase as well as the non-interest income from non-traditional activities. In this context, determining the impact of banks' focus on different services outside their core areas of activity on their performance is important in terms of contributing to both the banking sector and the literature.

With this study, it is aimed to determine the relationship between non-interest income items and financial performances of the top ten largest deposit banks in the sector, operating in Türkiye between 2013 and 2023. The first part of the study, which consists of four chapters, includes the introduction where general explanations on the subject are made.

The second part of the study includes a literature review prepared in chronological order, while the third part includes the methodology section of the study. In the last part of the study, results and evaluation are given. The study is complementary and supportive to studies on similar subjects in the literature, and its difference from similar studies in the literature is the period it covers and its sample, and it brings up-to-date findings to the literature.

Method

Within the scope of the research, the top ten largest-scale deposit banks operating in Turkey and constituting 87.8 percent of the total assets of the banking sector were chosen for the sample. Participation banks, in accordance with the interest-free principle, and development and investment banks are excluded from the scope of the study because they do not perform the deposit collection function.

In order to examine the effect of non-interest income of banks operating in Turkey on their banking performance, quarterly data regarding their operating periods were used. The data used in the analyzes were taken from the official website of the Banks Association of Türkiye. The study covers the period between the fourth quarter of 2013 and the third quarter of 2023. Panel data analysis was used in the research, which examined the 2013-2023 period data of banks. Within analyses, banks' equity profitability and asset profitability were preferred as dependent variables, while banks' net non-interest income/total operating income was used as the independent variable. In order to increase effectiveness the analyses, some variables such as total loans / total assets, total equity capital / total assets, personnel expenses / total assets, logarithm of total deposits and interest rate applied to loans were added to the study as control variables. In addition, some assumptions such as autocorrelation, cross-section dependence, multicollinearity problem, stationarity of series and heteroskedasticity were examined in order to obtain reliable and consistent results in the panel data analysis to be used within the scope of the research. After the assumptions tested within the framework of panel data analysis, F test, Breusch Pagan LM test and Hausman test were applied to determine the appropriate model. As a result of the tests, it was deemed appropriate to use the fixed effect model.

Findings (Results)

As a result of econometric analysis, it was concluded that non-interest income has a positive effect on banks' asset profitability. It has been determined that the PGTA control variable, which expresses the ratio of personnel expenses to total assets, has no effect on the asset profitability of banks, but there is a relationship at different significance levels and in different directions for other variables. In addition, it was concluded that the non-interest income level of banks has a positive effect on equity profitability. Starting from this point, the findings of the study show that H_1 and H_2 are accepted.

Conclusion and Discussion

The highly competitive environment in the banking sector pushes banks to offer different products and services that will provide income other than interest. The share of non-interest income items in total income is increasing day by day. The effects of this increase on banks' financial performance, customer portfolios and general economic situation are becoming quite significant. The findings obtained in this study, in which the effect of non-interest income on the financial performance of banks is examined specifically in Turkish deposit banking, show that the level of non-interest income has a positive effect on the financial performance of banks. Considering that the trend towards non-interest

income in banks is a result of the current economic and competitive conditions, it is likely that these incomes will have a positive impact on the bank's performance in the medium and long term, in parallel with the customer potential. However, it should be noted that this situation is possible with an increase in customer loyalty and customer volume. On the other hand, banks' efforts to increase their non-interest income may distract them from their main areas of activity, but new service and product development activities will keep the bank up to date against current competition and economic conditions.